

JELENA SIMONOVA

Vytauto Didžiojo universitetas

KALBOS IR PATIRTIES PLOTMĖS SIMBOLYJE

The Dimensions of Language and Experience in Symbols

SUMMARY

The main objective raised in the article is the substantiation of determination, as well as the incognisability of symbolic expressions. Foremost, the article states that all theories postulating the differentiation of a symbol or a sign or, on the contrary, identity, can be obtained only in the limits of their own assumptions. Secondly, the diversity of the research of symbolic fields reveals the peculiarities of the symbolic signification. The surplus of symbolic meaning always functions as the antithesis of direct meaning; however, the understanding of the direct meaning opens the door to the endless horizons of the meaning. A symbol, as a metaphor, is characterised by the semantic aspect; thus it responds to logical and linguistic analysis by the viewpoint of signification and interpretation. However, the research of the symbol in an articulate plane will never be sufficient, as it is distinguished by the pre-linguistic, unreduceable aspect into conceptual language, which burdens the research of a symbol. This aspect, the most irrational and complicated in symbolic expressions, is explored by psychoanalysis and the phenomenology of religion, which reveal the deepest layers of human experience. Nevertheless, the articulate and pre-linguistic planes in a symbol are closely linked with each other, because the depth of the experiences of the underlying human entity testifies to the inveteracy of primeval Discourse into Life.

IKIKALBINĖ SIMBOLINĖ PATIRTIS: PSICHOANALIZĖS IR RELIGIJOS FENOMENOLOGIJOS TYRINĖJIMAI

Kadangi artikuluojamas simbolio aspektas visada susietas su ikikalbine patirtimi ir nekalbinio pasaulio elementais, mėginami atskleisti simbolio vientisu-

mą bei funkcionavimo ypatumus, turime aptarti tuos simbolio tyrimo metodus, kuriais nagrinėjami simboliai ir simbolizavimo procesai, glūdintys iki-

RAKTAŽODŽIAI: simbolis, ženklas, metafora, kalba, Paulis Ricoeuras.

KEY WORDS: symbol, sign, metaphor, language, Paul Ricoeur.

kalbinėse žmogaus patirtyse. Kalbinės ir nekalbinės prigimties pasauliai, kuriuose išsiskleidžia ir funkcionuoja simbolis, išryškina simbolio reikšmės, arba signifikacijos pertekliaus, specifiką, nes kalbant apie simbolių reikšmę, šis reikšminis perteklius iš principo numanomas.

Viena parankiausių ikikalbinės simbolio plotmės tyrimo sričių yra psichoanalizė. Joje daugiausia kalbama apie simbolius, kurie pasirodo žmonių sapnuose ir visada reiškia sąsmonės jėgų prasiveržimą į žmogaus gyvenimą. Psichoanalitikų polemikoje atsiskleidžia skirtingi požiūriai į simbolinių išraiškų kilmę bei jų interpretavimo metodą.

Freudo teigimu, sapno pagrindą sudaro simboliai, arba „signifikantų grandinė“. Įsisauginti, turintys tam tikrą pavidalą sapno elementai tėra „tikrojo“, nesąmoningo sapno turinio pakaitalai, kitaip sakant, simbolinis sapnų turinys yra deformuotas nesąmoningų minčių pakaitalas, ir šį deformacijos veiksma Freudas traktuoja kaip vieną gynybinių Ego mechanizmų: „mūsų naktiniai sapnų produktai, viena vertus, išreiškia patį didžiausią išorinį panašumą ir vidinį giminingumą su psichinės ligos simptomais, kita vertus, visiškai suderinami su mūsų sveika gyvensena būdravimo metu“²⁵. Freudo teorijoje pabrėžiama cenzoriaus svarba. Dėl jo neišsipildę troškimai sapnuose įgyja visiškai kitokį pavidalą. Freudas siūlo abstrahuotis nuo visų sapno elementų ryšio ir vienyti į visumą atsitiktines mintis, atsirandančias laisvai asocijuojant kiekvieną atskirą sapno elementą. Taip į paviršių iškeliamos visos paslėptos mintys: „tai, kas po analizės at-

siduria vietoj sapno turinio kaip tikroji sapno prasmė, visiškai suprantama ir yra susiję su paskutinės dienos įspūdžiais, pasireiškia kaip neišsipildžusių troškimų išsipildymas“²⁶. Reikia pripažinti, kad remiantis šiuo požiūriu, sapno turinys neišvengiamai traktuojamas kaip psichikos susiskaidymo rezultatas.

Aptardami Jungo požiūrį į simbolius ir jų šifravimą bei interpretavimą, turime pradėti nuo to, kad šis autorius pritaria, jog dalis sąsmonės yra „visko, kas pamiršta, praėję ir išstumta, saugykla...“²⁷ Šią sąsmonės sferą, kurios turinys tiesiogiai susijęs su individo asmenine patirtimi, Jungas vadina „individualia sąsmonė“. Būtų klaidinga manyti, kad sąsmonė apsiriboja vien tik instinktais ir išstumtais troškimais, – „žmogaus sieloje yra daugybė dalykų, kurių ji niekada neigijo, nes žmogaus dvasia nuo gimimo nėra *tabula rasa*“²⁸. Tai reiškia, kad žmogaus sąsmonės gelmėse glūdi ne tik jo asmeninės patirties istorija – žmogus su savimi į pasaulį atsinešė žmonijos istoriją su visa archajiška žmonių giminės patirtimi, perduodama iš kartos į kartą nuo pat žmonijos atsiradimo žemėje. Kolektyvinės sąsmonės turinį sudaro archetipai, panašūs į vaizdinius, kuriuos aptinkame įvairių tautų mitologijose, folklore ir religinėje simbolikoje. „Jų kilmė glūdi taip giliai – praeities paslapytyje, kad atrodo atsiradę ne iš žmogiškojo šaltinio.“²⁹ Paveldimi ne vaizdiniai, bet galimybės ar net būtinybės ir vėl juos sukelti. Kadangi „instinktai žmoguje nereiškia apnuogintu pavidalu, o visada yra įsijungę į vienokią ar kitokią simbolinę grandinę“³⁰, žmogaus dvasioje tei-

singiau ieškoti šios archetipinės simboliškos nei pirminių biologinių instinktų. Svarbu pabrėžti, kad Freudas, kalbėdamas apie kolektyvinės sąmonės turinį, abejojo minėto archajinio paveldo pagrįstumu. Kaip pažymi J. C. Fillouxas, Freudų teorijoje teigiama, kad „sąmonė formuojasi vaikystėje, o mitai – ne kas kita, kaip atskirų žmonių sąmonėje susikurtą vaizdinių visumą“³¹. Taip iš esmės paneigiama galimybė, kad mitiniai vaizdiniai paveldimi.

Jungas siūlo savitą sapnų simbolių šifravimo metodiką, kuri skiriasi nuo Freudų pasiūlytosios. Sapnas nėra užmaskuotas išstumto troškimo išsipildymas, o sapno forma yra būtent tokia, kokia būdinga visiems sąmonės reiškiniams. Sąmonė neatsitiktinai pasirenka vieną ar kitą vaizdinį. Tik „ta medžiaga, kuri yra aiški ir regima sapno dalis, gali būti naudojama jį interpretuojant. Sapnas turi savo apribojimus. Jo specifinė forma pati mums pasako, kas jam priklauso ir kas veda į šalį nuo jo“³². Jungas teigia, kad sapno prasmės negalima ieškoti už jo paties, tik pačiame sapno turinyje galima iššifruoti tai, ką simboline forma mums pasako „jos dydėybė sąmonė“.

Nagrinėjant diskurso išsisknijimą ikikalbinėje plotmėje, be psichoanalitinio požiūrio, tikslinga aptarti Eliade's tyrimus, atskleidžiančius šventybės kaip savitos, žmogų pranokstančios galios pasireiškimą pasaulyje. Ši galia *homo religiosus* pasaulyje pasireiškia simboliu pavidalu, todėl pasaulis religingam žmogui atsiveria kaip simbolių visuma. Pasak Eliade's, dievai „apreiškė įvairias

šventumo rūšis pačioje pasaulio ir kosminių reiškinų struktūroje“³³; tai reiškia, kad religingas žmogus šiame pasaulyje aptinka įvairias šventos, taigi realios, būties apraiškas. Įvairios pasaulio esybės, žvelgiant iš religingo žmogaus perspektyvos, yra *atviros*. Jos nurodo į kažką visiškai kitą, esantį už jų pačių, bet jomis pasireiškiantį. Žvaigždžių judėjimų, metų laikų, augalijos ir gyvūnijos pasaulių ritmai bei mėnulio fazijų dėsnigumai religingam žmogui atskleidžia Kosmoso harmoniją – visa tai yra nuorodos į visagalį Kūrėją, simboliai. Eliade's šventybės samprata suponuoja tam tikrą šventybės apraiškų formą ir struktūrą, tačiau kalba pati savaime lieka nereikšminga. Šventybė pirmiausia pasireiškia daiktinėje tikrovėje, akmenyse ir medžiuose, kurie vien tik savo buvimu nurodo į anapusybę; žvelgiant iš religingo žmogaus perspektyvos, jų reikšminis perteklius aptinkamas remiantis vien jų egzistavimu. Ikikalbinė religinės patirties pobūdį čia liudija erdvės ir laiko – šventų kategorijų – moduliacijos, „atsirandančios ir prigyjančios žemiau už kalbą“³⁴, ir, žinoma, tas ryšys, kuriuo *homo religiosus* pasaulyje siejami mitas ir ritualas. Pasak Ricoeuro, „jis funkcionuoja kaip atitikmenų logika, apibūdinanti šventąją visatą ir atskleidžianti *homo religiosus* pasaulėvaizdžio savitumą. Tokie saitai iškyla jau pirminių gamtinio pasaulio pradų – dangaus, žemės, oro ir vandens – lygmenyje“³⁵. Religinių simbolių reikšmės funkcionavimą čia nulemia šventoji visatos struktūra, kuri suponuoja dieviškosios kūrybos, įvykusios laiko pradžioje, ir dabar-

tinių gamtos vyksmų bei visos žmogaus veiklos būtiną atitikimą. Iš tiesų, religingo žmogaus fiziologinės funkcijos (mityba, lytiniai santykiai) ir veikla (visuomeninė, ekonominė, karinė ir t.t.) yra šventų, laikų pradžioje apreikštų modelių atitikmenys: *homo religiosus* žino, kad įvairius maistinius augalus ir grūdus galima auginti ir valgyti tik todėl, kad jie periodiškai auginami ir rituališkai valgomi švenčių metu, o atlikti ritualus įmanoma todėl, kad juos mitinėje praeityje apreikšė dievai; sukurdami žmogų ir įvairius maistinius augalus bei grūdus, dievai parodė, kaip juos auginti ir valgyti. Žvelgiant iš archajinių bendruo-

menių žmogaus perspektyvos, žmonių lytinė sąjunga įmanoma tik dėl laikų pradžioje įvykusios dieviškosios dangaus ir žemės hierogamijos; ji dažnai tapatinama su Kosmoso reiškiniais – lietuvi ir sėja. Minėtas kūno organų ir fiziologinių funkcijų sakralizavimas parodo, kad bet kuri žmogaus patirtis gali būti išgyvenama aukštesniu lygmeniu. Ne mažiau svarbūs ir kiti atitikmenys – pasak Eliadės, „organai ir jų funkcijos religiška buvo vertinami ir dėl jų sutapatinimo su įvairiomis kosmoso sritimis bei reiškiniais“³⁶, pavyzdžiui, akis tapatinama su saule, pakaušis – su pilnatiemi, kvėpavimas – su vėju ir t. t.

PAGRINDINIŲ RELIGINIŲ SIMBOLIŲ APŽVALGA

Dangaus ir žemės simbolika. Begalinės aukštybės visada sukelia nepaprastą jaudulį, gilų religinį išgyvenimą, taigi, atskleidžia dieviškumo neišmatuojamumą ir paties žmogaus padėtį šiame Kosmose: „žmogui nepasiekiamos viršutinės sferos, žvaigždžių sritys įgyja transcendentškumo, absoliučios realybės, amžinybės reikšmę. Ten yra dievų buveinė...“³⁷ *Dangus* vien savo buvimu apreiškia transcendenciją ir antgamtinę galibę. Reikia pripažinti, kad net ir tose tradicinėse bendruomenėse, kuriose *dangaus dievai* „pasišalino“ iš religinio žmonių gyvenimo, *dangaus simbolika*, persmelkianti daugybę ritualų ir apeigų, išsaugojo vyraujančią vaidmenį šventumo sanklodoje. *Žemę* religingas žmogus taip pat traktuoja kaip šventybės apraišką. Daugelyje senųjų pasaulėžiūrų „žemė reiškia *Didžiąją Motiną*, priimančią ją ap-

vaisinanti lietuvi, brandinančią derlių ir maitinančią žmoniją“³⁸. Kosmogoniniuose mituose pasakojama apie pirmykštę dieviškąją porą, kurią sudaro sudievinči *žemė* ir *dangus*. Ši jungtis simbolizuoja gyvybės pradžią Visatoje; iš jos gimta visi kiti dievai.

Mėnulio simbolika. Per mitus ir simbolius, susijusius su *mėnuliu*, žmogus įsisąmonina paslaptinę ryšį tarp tokių gyvenimo reiškinų kaip laikas, gimimas, tapsmas, mirtis, atgimimas, moteris, vaisingumas, lietus, augalijos ir gyvūnijų pasauliai, taigi, religiniame simboliniame mąstyme *mėnulis* visada susijęs su įvairiais žemės ir žmogaus gyvenimo ritmais. Dar senovėje žmonėms „buvo žinoma *mėnulio* fazių įtaka žemėje vykstantiems reiškiniams, nuo jų priklauso ne tik atoslūgiai ir potvyniai, bet ir syvų augaluose gausėjimas arba mažėjimas“³⁹.

Tad *mėnulio* fazių – „gimimo“, „tapsmo“, „mirties“ ir „prisikėlimo“ – nuolatinis pasikartojimas atskleidė žmonėms pamatinę jų pačių ir visų gyvų esybių egzistavimo pasaulyje būdą. Be to, *mėnulio* simbolis, suteikiantis kosminiam tapsmui gilią religinę reikšmę, sutaiko žmogų su neišvengiama mirtimi.

Saulės simbolika. *Saulė* religingam žmogui atskleidžia kitokį egzistavimo būdą nei *mėnulis*: „ji nedalyvauja tapsme; nuolat judėdama, ji visada yra nekintama, visada vienodos formos“⁴⁰. Reikia pripažinti, kad visose archajinėse pasaulėžiūrose *saulės simbolis* yra vienas svarbiausių. Daugelis pirmykščių bendruomenių *saulę* garbino kaip dievą (pavyzdžiui, Egipte ji buvo laikoma saulės dievo *Ra* įsikūnijimu). *Saulė* dažniausiai „vaizduojama kaip akivaizdus šviesos ir kartu aukščiausio kosminio proto, šilumos, ugnies, gyvybę teikiančio principo įsikūnijimas“⁴¹. Vienodai apšviesdama visas pasaulio esybes, *saulė* leidžia jas pamatyti ir atpažinti, todėl ji dažnai laikoma ir teisingumo simboliu.

Medžio simbolika. Religingo žmogaus požiūris į gyvybę leidžia augmenijos gyvenimo ritme „iššifruoti“ amžinos jaunystės ir nemirtingumo paslaptis. Iš tiesų, žvelgiant iš archajinių bendruomenių žmogaus perspektyvos, kiekviename *medyje*, kaip ir *mėnulyje*, užšifruota kosminė gyvybės atsiradimo, pasitraukimo ir atsinaujinimo paslaptis. Kadangi Kosmosas yra gyvas, periodiškai atsinaujinantis organizmas, archajinės kultūros jį vaizduoja kaip *milžinišką medį*; paslaptinę gebėjimą nuolat atsinaujinti, kuris persmelkia kosminę būtį, simboliškai iš-

reiškia ne tik *mėnulio* fazių pasikartojimas, bet ir *medžio* gyvenimas. „Kasmet lapus metantys *lapuočiai* simbolizuoja vis iš naujo mirtį nugalinčią gyvybę, amžinai žaliuojantys *spygliuočiai* ikūnija nemirtingumą“⁴². Verta pažymėti, kad *medžio* kultas egzistavo visame pasaulyje ir visais laikais. Šventieji *medžiai* pirmiausia buvo garbinami kaip mitinio *gyvybės medžio*, paslaptinę augalijos galių arba dievybių, dvasių ir įvairių antgamtinių būtybių buveinių simboliai. Kadangi „*medis* šaknis įleidęs į *žemę*, o šakas iškėlęs į *dangų*, jis [...] vaizduoja ‘dviejų pasaulių būtybę’ ir yra tarpininkas tarp *viršaus ir apačios*“⁴³. Šios ypatybės turėjo įtakos *pasaulio medžio* įvaizdžio formavimuisi. Jį tradicinės bendruomenės suvokia kaip pasaulio atramą arba kaip pasaulio ašies simbolį: ten, kur auga *pasaulio medis*, yra *pasaulio centras* – švenčiausias erdvės ir laiko taškas, kuriame įvyksta pasaulėkūra; tai yra tobulas *pradžios laikas*, į kurį archajinių bendruomenių žmogus trokšta sugrįžti. Archajinėms bendruomenėms *pasaulio medis* turi gilią mitinę ir ritualinę reikšmę, ypač pereinant iš senųjų metų į naujuosius. Reikia pripažinti, kad tokį didžiulį *pasaulio medžio* vaidmenį nulėmė ir tai, jog jo ypatybės lemia Kosmoso ir žmogaus sąveiką – būdamas makro ir mikrokosmosų jungiamoji grandis, *pasaulio medis* visada suponuoja *visumos* pajautimą. *Homo religiosus*, stebėdamas bet kurį medį kaip *pasaulio medžio simbolį* ir nuolat atsinaujinančios kosminės gyvybės atspindį, gali pasiekti aukščiausią dvasingumą.

Kiekviena esybė, „pasakodama“ *gyvo* mito bendruomenės atstovui savo at-

siradimo istorija, tampa reali ir reikšminga; be to, ji lemia pajautimą, kad jie abu priklauso šventajam pasauliui. Dangus, žvaigždės, saulė, mėnulis, augalai – visa tai yra giliausius religinius potyrius žadinantys slėpiniai. Pasaulis nėra vien tik *atviras* ir *perregimas*, jis yra

slėpingas, kupinas paslapčių. Tokiu būdu gamta „vienu metu atveria ir paslepia visa tai, kas ‘antgamtiška’“⁴⁴, ir šiame nuolatiname atverties–paslėpties žaisme, persmelkiančiame kiekvieną Kosmoso dalelytę, slypi fundamentali pasaulio paslaptis.

ARTIKULIUOTOS IR IKIKALBINĖS PLOTMIŲ SAŠAJOS PAGRINDIMAS

Ikikalbinės simbolių plotmės aptarimas rodo, kad bet kokia simbolika netenka prasmės be *sakymo* veiksmo. Jungo sapnų simbolių interpretacija pabrėžia kai kurių simbolių formų neatsitiktinumą (per jas pasąmonė *prabyla* į mus), o froidistiniame sapno aiškinime psichanalitikui rūpi ne iššifruoti simbolinį sapno turinį ir suprasti atskirus simbolius, bet pati simbolinė veikla, kuri, kaip pažymi Ricoeuras, visada „delsia *bios* ir *logos* takoskyroje“⁴⁵. Šiuo atveju galima daryti prielaidą, kad pasąmonę įmanoma nagrinėti tik tada, kai ji siejama su kalbėjimu. Vienas postfroidistinių autorių – Lacanas, tyrinėdamas „raidės instanciją“ sudėtingose pasąmonės prerijose⁴⁶, gerokai pagilino Freudo suformuluotą mintį, kad pasąmonė yra kalba. Šis autorius priėjo įdomią ir, ko gero, perspektyvią išvadą: Freudo aprašytus *deformacijos*, *taigi*, *kondensacijos* ir *pakeitimo* mechanizmus, kurių pagrindu funkcionuoja pasąmonė, kuo puikiausiai galima nagrinėti pasitelkus mokslinės lingvistikos terminiją. Juk *kondensacijos* atveju vieno signifikanto pakeitimas kitu iš esmės atitinka veiksmą, apibūdinantį klasikinę metaforą. *Pakeitimo* veiksmas savo ruožtu atitinka metonimiją – priemonę, kai vietoj pa-

ties daikto naudojama jo priežastis arba pasekmė, pasekmė – kaip priežastis ir pan. Tuo remiantis galima teigti, kad pasąmonė funkcionuoja iš esmės analogiškai, kaip funkcionuoja sustruktūrinta kalba, todėl vienintelis raktas, galintis atskleisti pasąmonės gelminių procesų paslaptis, yra kalbos struktūrą nagrinėjančios priemonės, kuriomis disponuoja lingvistika, taip pat ir Saussure'o semiolgijos struktūralistiniai postulatai. Pasak Fillouxo, „kalbėjimas ir signifikantas yra labai svarbūs, o simbolių plotmė yra subjekto sudedamoji dalis“. Maža to, „simbolių plotmė kuria subjektą ir reiškiasi per kalbą – signifikantų grandinę ir kalbėjimą“⁴⁷. Sapnų simboliai, apimantys kalbinę ir ikikalbinę plotmes, išreiškia pamatinius žmogaus gelmėse glūdinčius vyksmus, kur iracionali galia sutampa su forma.

Šventoje *homo religiosus* visatoje simbolio funkcionavimas taip pat neatsiejamas nuo kalbinės prigimties elementų – čia Diskursą saisto atitikmenų logika. Maža to, kaip pažymi Ricoeuras, „ta logika reiškiasi tik per diskursą, nes be mitų, pasakojančių apie daiktų tapsmą, ir ritualų, atkartojančių tą tapsmą, Šventenybė liktų nepasireiškusi“⁴⁸. Nepaisant

to, kad religijos fenomenologijos požiūriu kalba šventoje visatoje yra nereikšminga, turime pripažinti, jog religinis simbolis, nesant ikikalbinės ir kalbinės plotmių sąsajos, funkcionuoti iš principo negali. Kadangi religijos fenomenologijos požiūriu tiek viso pasaulio, tiek ir atskirų jo dalelių egzistavimą nulėmė dieviškosios kūrybos pasireiškimas, tai kiekvienas objektas – saulė, mėnulis, žvaigždės, vandenynai, gyvūnai ir augalai – turi savo mitinę istoriją. Kiekvienas jų *prabyla* į žmogų; tai reiškia, kad pasaulis čia turi būti traktuojamas kaip *kalba*. Pasak Eliade' s, „jis prabyla į žmogų savo egzistavimo būdu, struktūromis ir ritmais“.⁴⁹ Taigi religingam žmogui gamta nėra *tik* gamta: per ją nuolatos pasireiškia kupini gilios religinės prasmės antgamtiniai reiškiniai, kurie visada atviri *homo religiosus* patirčiai; šia prasme pasaulis ir yra *atviras* žmogui. Pasaulis prabyla į žmogų, ir tam, kad šis suprastų jo kalbą, turi *žinoti* mitus ir mokėti šifruoti simbolius, mat būtent jie padeda religingam žmogui ištrūkti iš ribotos žmogiškosios plotmės ir atsiverti tam, kas visuotina.

Svarbu pažymėti, kad religingas žmogus, gyvendamas šiame simbolių

kupiname pasaulyje, nėra užsidaręs savo egzistencijos plotmėje. Jis taip pat yra *atviras* pasauliui ir šitaip dalyvauja visuotiniame atverties–paslėpties žaisme: „jis bendrauja su pasauliu, kadangi naudoja tą pačią kalbą – simbolių kalbą“⁵⁰. Tai reiškia, kad tarp žmogaus ir pasaulio nuolat vyksta simbolinė sąveika: jei pasaulis prabyla į žmogų nesuskaičiuojamų žvaigždžių spindesiu, augalijos ir gyvūnijos pasaulio ritmų dėsningumo paslaptimi bei neapsakomu upių ir kalnų grožiu, žmogus jam atsako neaprepiamu savo vaizduotės pasauliu, leidžiančiu, užsidėjus margaspalvę kaukę, akimirksniu pavirsti dvasia, numirti ir atgimti paslaptینگame iššventinimo rituale, simboliškai pavirsti mėnuliu ar medžiu arba sudėtingiausiam ritualo šokyje atkurti gigantiškiausią dievų kūrybiškumo išraišką – kosmogoniją.

Religiniam simboliui būdinga kalbinio ir ikikalbinio aspektų sąsaja rodo, kad simbolika negalima be hermeneutinio judesio: būtent Diskursas leidžia atskleisti gamtos šventumą, nes gamtos šventumas atsiskleidžia tik išsakydamas save simbolių visuma. Taigi atskleidimas grindžia šį sakymą.

IŠVADOS

1. Siekdami apibrėžti simbolį, neišvengiamai patiriame nesėkmę. Visi teoriniai bandymai priešpriešinti simbolių ženklui netenka prasmės anapus tų teorijų prielaidų ir, priešingai, bet koks šių esybių tapatumo postulavimas teisingas tik konkrečios teorijos rėmuose; tai reiškia, kad moksliniu požiūriu simbolio-ženklų perskyra visada būna reliatyvi.

2. Remiantis simbolio ir metaforos analize, galima daryti išvadą, jog simbolio signifikacijos perteklius visada funkcionuoja kaip tiesioginės signifikacijos priešprieša, tačiau tik tiesioginės reikšmės supratimas parodo, kad reikšminis horizontas yra daug platesnis negu tai, kas duota pažodžiui.

3. Simbolio gyvenimas glaudžiai sie-

jamais ne tik su kalbinėmis struktūromis, bet ir su ikikalbinės žmogiškosios patirties klodais, todėl loginė ir lingvistinė simbolio analizė signifikacijos ir interpretacijos požiūriu nėra pakankama. Tik visapusiškas artikuliuotos ir ikikalbinės simbolio plotmių tyrimas atskleidžia vientisą simbolio funkcionavimą.

4. Ikikalbinės simbolinės patirties tyrimas atskleidė artikuliuotos ir ikikalbinės žmogaus simbolinių patirčių gelmines sąsajas. Psichoanalizės požiūriu simbolis balansuoja tarp dviejų – *bios* ir *logos* – erdvių, o sąmonė gali būti nagrinėjama kaip sustruktūrinta kalba. Religijos fenomenologijos požiūriu pasaulis atsiveria kaip šventas pasaulis tik

prabildamas į žmogų; savo nuorodomis į anapusybę, slypinčiomis Kosmoso ritmuose ir dėsningumuose, pasaulis *išsako* save kaip simbolių visumą. Šventos visatos diskursas remiasi ir atsakomuoju *homo religiosus* judesiu, kuris reprezentuojamas maldose, ritualuose ir visame religingo žmogaus elgesyje. Be to, šventa realybė neįsivaizduojama be steigiančio žodžio. Jei mitai nepapasakotų žmogui apie vienos ar kitos būklės atsiradimą ir neperteiktų fiziologinių funkcijų ir bet kokios veiklos pavyzdinių modelių, kuriuos apreiškė dievai ir herojai kultūrintojai laiko pradžioje, *homo religiosus* pasaulis būtų iš principo neįmanomas.

Literatūra ir nuorodos

- 25 З. Фрейд. *Психология бессознательного*. – Москва: Просвещение, 1989, с. 364.
- 26 Ten pat, p. 366.
- 27 C. G. Jung. *Psichoanalizė ir filosofija*, p. 28.
- 28 Ten pat, p. 32.
- 29 C. G. Jung. *Žvelgiant į sąmonę*, p. 47.
- 30 L. Jekentaitė. *Froidizmas ir humanistinė psichoanalizė*. – Vilnius: Mintis, 1992, p. 60.
- 31 J. C. Filloux. *Самомне. Кас таи?* – Vilnius: Alma littera, 2005, p. 97.
- 32 C. G. Jung. *Žvelgiant į sąmonę*, p. 17.
- 33 M. Eliade. *Šventybė ir pasaulietiškumas*. – Vilnius: Mintis, 1997, p. 81.
- 34 P. Ricoeur. *Интерпретациjos теорија. Дискурсас ир реикшмės пертеклиус*, p. 74.
- 35 Ten pat, p. 74.
- 36 M. Eliade. *Šventybė ir pasaulietiškumas*, p. 118.
- 37 Ten pat, p. 82.
- 38 M. Bruce-Mitford. *Ženkliai ir simboliai. Šimtai ženklų ir simbolių iš viso pasaulio*. – Vilnius: Alma littera, 1998, p. 36.
- 39 H. Biederman. *Naujasis simbolių žodynas*. – Vilnius: Mintis, 2002, p. 266.
- 40 M. Eliade. *Šventybė ir pasaulietiškumas*, p. 111.
- 41 U. Bekeris. *Simbolių žodynas*. – Vilnius: Vaga, 1995, p. 222.
- 42 Ten pat, p. 153.
- 43 H. Biederman. *Naujasis simbolių žodynas*, p. 260.
- 44 М. Элиаде. *Аспекты мифа*. – Москва: Инвест-ППП, 1995, с. 145.
- 45 P. Ricoeur. *Интерпретациjos теорија. Дискурсас ир реикшмės пертеклиус*, p. 72.
- 46 Autorius savo tyrinėjimuose pirmiausia siekė iš naujo atrasti freidiškųjų prielaidų prasmę. Nuorodos į tokias struktūrines disciplinas kaip antropologija, lingvistika ir netgi Hegelio filosofija pateikia psichoanalizės tėvo suformuluotus postulatus iš naujos perspektyvos – čia bet kuris sąmonės lygmenyje vykstantis procesas, kuris nėra sąvokų kalba, vis dėlto turi kalbos statusą, todėl, pasak autoriaus, nagrinėjant sąmonės struktūras ir funkcionavimą, būtina remtis kalbotyros ir lingvistikos mokslų atradimais (žr. J. Lacan. *Écrits*. – Paris: Ed. du Seuil, 1970).
- 47 J. C. Filloux. *Самомне. Кас таи?*, p. 103.
- 48 P. Ricoeur. *Интерпретациjos теорија. Дискурсас ир реикшмės пертеклиус*, p. 75–75.
- 49 М. Элиаде. *Аспекты мифа*, с. 144.
- 50 Ten pat, p. 145.